

Sveťobčianstvo Vladimira Karfika

Dana Gindlová

ÚVOD

V rámci referátu by som chcela poukázať na nie celkom tradičné súvislosti zo života a tvorby V. Karfika, ktoré sú v dotyku s vývojom občianskych práv a rozširovaním spoločenstva ľudí, ktorým boli priznané.

OBČIANSTVO

Občianstvo, ako aj samotná občianska spoločnosť, nie sú jednotlivci dané od prírody, ale sú výtvormi civilizácie a kultúry. Občianstvo je vo svojej podstate vyjadrením nevyhnutnej väzby každého jednotlivca so svetom. V súčasnosti vymedzuje jeho právny, politický a sociálny vzťah k spoločnosti, v ktorej žije (1, s.164). Nebolo to tak vždy. Tento vzťah sa s človekom vyvíjal dlhodobo, utváral sa v logickej, historickej postupnosti, v závislosti od potrieb občanov uplatniť a legalizovať svoje práva.

V konečnom dôsledku chcem len pripomenúť, že architektúra je s týmito procesmi spojená. Premietajú sa do architektúrou uznávaných vzťahov, do objektov alebo priestorov, ktoré architektúra vytvára ako súkromné, poloverejné alebo verejné, alebo ktoré tvorí v intenciách národného, etnického, ľudového, elitného, internacionálneho a pod. V ostatnom období reaguje tiež v zmysle globálneho a akceptuje alebo dopĺňa novým spôsobom históriu a morfológiu verejných funkcií v architektúre.

V súvislosti s V. Karfikom, pretože architekt nemôže stáť pomimo, chcem naznačiť, že aj on ako architekt bol nositeľom občianskych skúseností podmienených uplatňovaním občianskych práv. Ľudský život v 20. storočí vcelku dosiahol obrovský pokrok. Pojem rovnosti pred zákonom, t. j. stav "cítiť sa vlastníkom a pánom seba samého, rovným hociktorému inému človeku, bol v Amerike skutočnosťou už od 18. storočia, čiže prakticky odjakživa" (10, s. 53) a aktuálny akt sociálnej starostlivosti, tiež omnoho skôr vyžadovaný v amerických spoločenských pomeroch, sa nutne odzrkadlil v práci V. Karfika, v obsahu mnohých stavieb, ktoré projektoval a prakticky realizoval neskôr, doma - v rámci zvyšujúcej sa starostlivosti o životné podmienky obyvateľov a samotný-

V. Karfik
v Chicagu,
1928

mi občanmi požadovaného zdokonaľovania kvality občianskej vybavenosti obytného prostredia.

Aj príklady, ktoré tu uvádzam z náhodne vybraných publikovaných statí, priamo v Karfikovom vyjadrení alebo sprostredkované vo vyjadrení o Karfikovi - prezentujú vyjadrený vzťah:

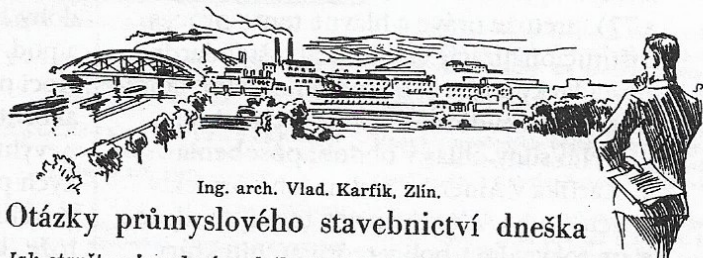
Nové zásady v projektovaní továrňických budov. In: Průmyslový průkopník (Zlín) 1946, č. 3 s. 4-7, kde V. Karfik, vychádzajúc zo schémy Kahnovej dispozície (priestory obsluhované a obsluhujúce) „uplatňovanej tak v USA, ako v ZSSR”, ktorá má všetky charakteristické znaky modernej výstavby halových tovární, uvádza celkovú dispozíciu továrenského objektu aj s príslušenstvom pre zamestnancov - vybavením šatní a umývárkou, vybavením jedálne, ambulancie, osvetlenia, ktoré vypovedajú o sile sociálneho zabezpečenia priemyselných robotníkov, dokonca aj s autobusovým nástupiskom pre zamestnancov priamo v továrenskom objekte a dostatočným počtom parkovacích plôch, píše: "Tak zvaná továrenská štvrť má byť pýchou mesta, práve tak architektonicky významnou, ako sú hlavné triedy, námestia, parky a pod."... "pretože aj výkonnosť je väčšia, ak má pracovník továreň čistú, svetlú, obklopenú zeleňou a s hladko fungujúcou prevádzkou", a v pokračovaní (pozri: V. K.: Zatvorené a otvorené prevádzky, In: Projekt 6, 1964, č. 4-5, s. 96-100) predkladá celý rad

konkrétnych príkladov priemyselných pre-
staviek a hál s vysokou univerzálnosťou
stavby, s čo najväčšou dispozičnou pružnos-
ťou a variabilitou (Heinzova továreň vo
Wigan, Anglicko, D. Mathews (továreň IBM
v Rochestri, Eero Saarinen (Železiarne
v Newporte, Anglicko, Percy Thomas), kde
sa venuje pracovnému prostrediu priaznivé-
mu vďaka dobrému osvetleniu, akustickým
upravám a farebným tónom. Zdôrazňuje
výhody bezsvetlíkových hál (majú celoročnú
klimatizáciu s chladením v lete, s celkove
lepšou regulovateľnosťou, sú menej náklad-
né, nevznikajú tepelné straty, necítia vplyvy
mimochodného dažďa alebo zmien slnečného žiaren-
ia), ktoré vznikajú v Amerike a v Kanade,
kde po vojne sa stavia asi 75% závodov bez
umytného prirodzeného osvetlenia, čím tieto
predstavujú nový typ továrenskej budovy -
tovární, v ktorých sú rovnaké pracovné pod-
mienky pre všetky tri zmeny. Pretože ide
o prechod na umelo osvetlené a uzavreté
klimatizované priestory bez kontaktu s oko-
litou prírodou, zaoberá sa psychickým sta-
vom pracovníkov v takýchto priestoroch, ich
možnou klaustrofóbiou - "niet však pochyb,
že sa dnešnými technickými prostriedkami
dajú vytvoriť dokonalejšie pracovné pod-
mienky ako v súčasných výrobných, odkáza-
ných len na prirodzené osvetlenie a vetranie.
V kapitalistických krajinách," píše ďalej, "je
estetizácia priemyselných objektov zakalku-
lovaná do položky propagandy a reklamy.
Vychádza sa aj v zisku ako dôsledok zvýšenej
produktivity, podmienenej lepším vzťahom
zamestnanca k práci v uspokojujúcom pra-
covnom prostredí..."

o problému estetizácie sa zamýšľal už aj v V.
ročníku Průkopníka úspěšného podnikání, č. 5,
Otázky průmyslového stavebnictví dneška,
1917: „Krásná architektura továrny je věc,
která se nesmí podceňovat, jest tak důležitá
jako pěkné balení pro dobré zboží. Jest
stejně, co okamžitě reprezentuje podnik,
jeho úroveň, rozhled majitele a abychom
mohli přirovnání: jeho společenské postavení
v průmyslovém životě..." kde vypovedá aj
o tom ako je reprezentácia firmy dôležitá vo
vzťahu k prezentácii určitého spoločenského
statusu jej majiteľa, čím posúva problém
do takých dizajnerských úloh ako je Corporate
Identity a Corporate Image.

V ďalších článkoch - Ako stavajú školy vo
Francúzsku. In: Technické noviny, 1957, č.13,
s. 10. sa Vl. Karfík zaoberá špecifikami býva-
nia učňov, s ich sociálnym zabezpečením,
v predkladaných riešeniach učňovských uč-
íš a internátnych domovov, podobne ako
v článku Baťovany - slovenský Zlín. In: Prů-

ORGANISACE V MODERNÍM PODNIKU

Ing. arch. Vlad. Karfík, Zlín.

Otázky průmyslového stavebnictví dneška

Jak stavět průmyslový podnik. Problémy, které je nutno řešit ještě před zahájením vlastní stavby.

Rozhoduje-li se podnikatel před stavbou průmyslového podniku, určuje tím často celý jeho další vývoj. Bude-li podnik růst, bude-li schopný konkurence, vše záleží často na tom, jak byly uváženy základní podmínky dobrého plánování. Uvádíme několik těchto požadavků, které musí podnikatel detailně a s velkou prozíravostí prostudovati dříve nežli počne se stavbou.

Volba pozemku a způsob zastavění.

Železnice.

Vzdálenost nádraží, tarifní poměry, dojíždění zaměstnanců. Velmi důležitá jest možnost vybudování vlečky. Vzhledem k tomu, že oblouky kolejí mají velký poloměr, jest nutno již při situování budov myslet na vedení vlečky. Při větší potřebě vleček v podniku padne často značná část pozemku na rozvod kolejí, aniž se dá toto místo nějak lépe využítovat.

Vodní doprava

myslový průkopník, 1946, č. 7, s.7-10, kde v karfíkovej tvorbe vyčleniteľné obdobie „Baťov Zlín“ (17 rokov budovaný pod Karfíkovým vedením) partikulárne aplikovaný na Slovensku, prezentuje autor článku E. Kopečný, keď uvádza pohľad na stav podniku v Baťovanoch, na Karfíkove rozostavané stavby, okrem iného aj rozostavaný internát pre mladých mužov, školených firmou pre prácu v podniku.

Úvahy
o komplexnosti
„továrenského
mesta“
Karfík
publikoval
v r. 1939

Ak tieto príklady vyjadrujú na jednej strane narastajúci záujem naplňať občianske práva s ich sociálnym aspektom viazaným v nich na kvalitu a pohodovosť pracovného prostredia, na druhej strane posledný z príkladov nás núti položiť si otázku: Nepotvrzuje realizácia tejto objednávky (mužský internát) ideu občianstva založenú na politike plnej zamestnanosti platenej hlavy rodiny, alebo ešte stále pretrvávajúcu ideu "zbytočnej" dostupnosti vzdelania pre ženy a azda aj trpeného neuplatňovania univerzálného vzdelania? Alebo len deleného bývania podľa pohlavia, na „kláštorný spôsob“, ktorý sme ešte zažívali v našich študentských rokoch? Ved', v skutočnosti aj dnes (dokonca, s rozrastajúcou sa sociálnou stratifikáciou stále viac), rôzne nerovnosti prameniace z trhu práce a triviálnej zotrvačnosti v myslení podkopávajú univerzálnosť občianstva. Iným javom je samotný akt inštitucionalizácie spoločnosti, ktorý vyvolal obrovskú potrebu a všeobecný záujem o „služby pre občanov“ realizované v kancelárskych budovách - „kanceláre verejných úradů jsou dosud provisorně umístěny, v několika budovách, situovaných roztráštěně po městě a přitom modernímu provozu úřadu nevyhovují, co znemožňuje rychlý úřední styk

a pro občanstvo znamená značné časové straty...”, píše Vl. Karfík (Stavitel, 1928/6, s.77), pretože práve a hlavne tento proces inštitucionalizácie sa postaral o štandardné požiadavky a tým aj o zrod fenoménu “administratívna budova” na pôde architektúry, ktorého silný ohlas v období pôsobenia V. Karfíka v Amerike mal na jeho projekty značný vplyv. A to i napriek tomu, že „dvadsiate roky v USA boli v teórii architektúry takmer vákuom” a „názory na architektúru dokonale odzrkadlila medzinárodná súťaž na administratívne budovy Chicago Tribune (1922)” (12, s.481), ktorej cieľ napokon skĺzol do diskusie o vytvorenie „najkrajšej” administratívnej budovy sveta. Nielenže nechceme spochybňovať fakt vzniku administratívnej budovy, ale keďže tieto administratívne budovy boli ťahané do výšky, pretože už v r. 1900 stál m² v centre New Yorku takmer 2000 dolárov a uplatňovalo sa heslo, že vzduch je lacnejší ako pôda, chceme skôr poukázať na fakt, že sa zrodil aj americký fenomén mrakodrapu. V. Karfík v tomto smere v Amerike získané skúsenosti aplikoval „doma”, predovšetkým v Zlíne a domáce skúsenosti (typy interiérov v období racionalizácie a mechanizácie administratívnej práce) dotiahol o vývojové trendy, ktoré neustále sledoval a neskôr sústredil do opakovaného vydania odbornej monografie “Administratívne budovy” (ALFA, 1971, 1975). Po návšteve USA v r. 1985 píše o vlastnostiach veľkopriestorových kancelárií, ktoré sa po vojne tiež v USA a v Európe objavili. Mali diferencované výšky priečok, ktorými mal každý pracovník ohradené svoje pracovné miesto. Aj keď boli priečky bez dverí, boli z akustického materiálu, čo znižovalo hluk a vizuálne rušenie, pričom výška priečky bola spravidla závislá od postavenia a zodpovednosti pracovníka. „Pracovná morálka je údajne omnoho vyššia než pri tzv. bunkových kanceláriách s priečkami až po strop”... (6, s. 314)

Všetky príležitosti pre architektov len reflektujú dobu a odvíjajú sa od vznikajúcich potrieb. Aj potreba určitých funkcií existuje bez pričinenia architekta, jednoducho vyplýva z potrieb občanov, alebo z potrieb konkrétnych obyvateľov konkrétneho sídla. U Karfíka reálne vyplynuli z podmienok kultúrnych, politických, ekonomických, technických a vedeckých, ktoré sa v spoločnosti vytvorili v postupujúcich deceniách 20. storočia a presadzovali aj pod tlakom prijatých občianskych práv s ich sociálnou zložkou. Konkrétne s požiadavkami na zrov-

noprávnenie žien, na uplatňovanie voľnočasových aktivít, skracovanie dĺžky pracovnej doby, zabezpečenie zdravotnej starostlivosti a pod.

Hoci myšlienka práva na životné prostredie, akcentovaná všeobecne až v 70. rokoch nevyhnutnou potrebou riešenia ekologických problémov, dostáva sa do popredia v architektúre už v dvadsiatych rokoch, pretože „k cieľom tejto doby patrila tiež obnova harmonických vzťahov medzi človekom a jeho prostredím, ktorá vyvolala teoretický záujem o premeny architektúry - zdôrazňujem - práve v súvislosti s rekonštrukciou sociálnych podmienok života spoločnosti” (8, s.344). Takže aj veľké vzory architektonického neba, Le Corbusier alebo F. L. Wright, u ktorých v ateliéroch čerpal V. Karfík tiež sociálne motivovanú rozhladenosť (hoci vzory také rozdielne v chápaní architektonickej tvorby, akými títo dvaja veľkí boli), keď každý iba iným spôsobom reaguje na občianske súvislosti, ktoré sú zabudované v pozadí. Aj keď Wright nie je s puritánskou časťou americkej verejnosti spriaznený, nikdy nemalo pre neho architektonické dielo za cieľ vyhovieť bezprostredným potrebám amerického klienta, jeho artizmus je v rozpore s tým, z akého prostredia tento prichádza, pretože: „americký národ dokonca zatiaľ svoju úplnú premenu v „business nation” (In: F. L. Wright a česká architektura. In: Umění a řemesla 1983/3, 4) a úplne podľahol tlaku spotrebného štýlu života, voči ktorému bol Wright málo prispôbovív. Budoval Taliesin a presadzoval zásady organickej architektúry, ktorá, ako vysvetľoval, „musí vyrastať z pôdy a klímy tak prirodzene ako stromy v rôznej klíme.” (6, s.59)

V plnej vážnosti je vlastne práve toto „karfíkovské 20. storočie” pripravené prijať celú škálu práv, vrátane práva na ochranu životného prostredia alebo aspoň informácie o jeho stave. Avšak “od ekonomickej starostlivosti a bezpečnosti po právo zúčastňovať sa na tvorbe spoločenského dedičstva a žiť život v civilizovanej krajine podľa štandardu prevládajúceho v tejto spoločnosti” (13, s.74), ako T. H. Marshall občianstvo vymedzil, tak v neprospech marshallovského povojnového optimizmu vyznieva, že existuje celý rad „za pochodu” vznikajúcich „občianskych zádrhelov”, ktoré tento dobre naformulovaný, ale predsa len “ideálny stav” nedovoľujú naplňať, pričom podotýkame, že smerom ku koncu storočia - resp. do dnešných dní sa tento jav prehľbuje. Chcem len naznačiť, že je obrovská disproporcía

medzi formálnymi právami a tými, ktoré majú možnosť môžu ľudia využiť, ktoré sú im sprístupnené, pre každého rovnocenné, čiže medzi tým, čo predstavuje „mať právo“ na mesto a „mať prístup“ k nemu. V súčasnosti sú nie sú dominantné tie sociálne nerovnosti, ktorými sa zaoberal Marshall v 50. rokoch, ktoré reflektoval aj Karfík, ale nové druhy sociálnych nerovností vyplývajúce z dynamicky prebiehajúcej stratifikácie (14, s. 26) a pribúdajúcim počtom rôzne marginalizovaných skupín podporujúcich vznik tzv. „druhostupňových občanov“ - t. j. takých, ktorí sa z rôznych dôvodov nemôžu stať plnohodnotnými občanmi, kedy občianstvo nemôže sa nestáva univerzálnym, ale priamo sa stáva nástrojom inštitucionalizovaného rasizmu. Súvislosti, ako ich reflektuje architektúra v podobe, ktorú napríklad predstavujú špecifické trendy komunálneho bývania, trendy nájomných domov, alebo tiež slobodárne, útulky, hospice, v inej podobe tiež holobyty - ponechávam na zamyslenie architektom. V protiváhe si možno, žiaľ, iba priat trend revitalizácie zanedbaného, krásneho (o čom svedčia aj Karfíkove realizácie) vilového bývania u nás, bez malomeštackej stigmy. Jeho nositeľom tradične bola stredná vrstva - drobní podnikatelia, intelektuáli, lekári, univerzitní pedagógovia - ktorí sa u nás z rôznych dôvodov slabo rozvíjajú a tým pádom neuplatňuje v tomto smere svoje potreby.

Práve tým je, že ani architektúra nemôže obhájiť význam potreby riešenia praktických problémov spojených s občianstvom. V súčasnosti boli aktualizované a vyvolané sprudkou zmenou organizácie spoločenského života v európskom regióne s rozpadom východného bloku a prebiehajúcim procesom globalizácie vo svete. Hlavne však potrebou prediskutovať koncept občianstva a zasadit ho ako konkrétny problém do globálneho kultúrneho kontextu. Pretože, ak aj my sami, ako občania viac ako kedykoľvek predtým sa zaujíname o to, čo sa deje vo svete a „model aktívneho občana“ je prítlačný - upozorňuje Habermas - tendencie vnútornej administratívy a veľkých obchodných korporácií smerujú skôr ku kreácii pasívnejšieho občana, vylučovaného zo zásadných procesov, občana, ktorým je možné ľahko manipulovať a administratívne ho riadiť“ (11, s.168), ktorý vyhovuje životu v prehlbujúcej sa spotrebnej kultúre s potrebou neodmysliteľnej povrchnosti. Javy sú často ľahostajne a vzdialené, ale prinášajú tiež „napodobňovanie potrieb“, resp.

ORGANISACE V MODERNÍM PODNIKU

stavit továrni město, jež se dělí na:

T o v á r n í o b j e k t: administrační budova, výrobní, sklady, silocentra, čistící stanice.

S p o l e č e n s k é s t ř e d i s k o: jídelny, restaurace, kavárna, kluby, taneční síň, kino, divadlo.

O b y t n é č t v r t i: domky, internáty, svobodárny, hotel pro přechodné ubytování (činzovní domy jen výjimečně).

N á k u p n í s t ř e d i s k o: obchodní ulice s malými obchody, obchodní dům, konsum, jednotkový obchod.

S o c i á l n í a v ý c h o v n é i n s t i t u c e: tovární ambulance, nemocnice, školy, přednášková síň, čítárna a knihovna.

R e k r e a c e: park, sportovní hřiště, koupaliště, tělocvična a pod.

Případ, že tovární město je vybudováno záměrně ve všech těchto funkcích, jest ovšem velmi vzácný, ale uvedené schema poslouží dobře i k tomu, abychom si uvědomili, jaký rozsah vztahů do života tu vzniká z moderní průmyslové aktivity. Mnohé z uvedených účelů možno spojovat v jedné stavbě; důležité jest, aby některá stránka nebyla zbytečně zanedbávána.

Pokud jde o vlastní výstavby průmyslových budov, je to pole tak rozsáhlé, že vyžaduje zvláštní studie. Opět zde je nutno zdůraznit důležitost spolupráce s architektem, ovládajícím tento obor, dále význam standardisace a normalisace stavebních elementů, ať již pro halové nebo vicepatrové budovy.

Zásadou jest jednoduchost a přehlednost. Neřešit přesně pro určitý účel. Bylo by špatně pochopenou účelovostí stavby přizpůsobovat se detailně pouze dnešní potřebě výroby a nepočítat s tím, že zítra se může změnit výrobní systém i výrobek.

uplatňovanie pseudopotrieb a v premietnutí do oblasti architektúry - bezduché kopírovanie, ktoré plodí predovšetkým nevkus a gýč.

Spomínané procesy prebiehajúce v Európe viedli paralelne tiež k úvahám o možnosti fungovania Euroobčana, o jeho právach a povinnostiach. Diskusie dospeli k úvahám, že to nie je len problém legislatívy, akýchsi noriem pre rozhodovanie, ale predovšetkým vlastnej sebaidentifikácie občana Európy (začiatky tohto procesu treba chápať vo väzbe na univerzalizmus Evanjelia, ktorý sa rozšíril po Európe a vytvoril bázu pre jej duchovnú jednotu aj so všetkými peripetiami a dôsledkami pre Európu z titulu jeho zániku) a súčasne a neoddeliteľne už aj s kozmopolitnou sebareflexiou jednotlivca - svetoobčana, ktorý si hľadá svoje miesto a nachádza svoju vlastnú identitu v plnení povinností a v rozhodovaní v rozličných priestorovo-časových súvislostiach spoločenského života, v obklopení rôznych sociálnych skupín a sociálnych prostredí v rámci „používaného“ sveta.

SVETOOBČIANSTVO

Vo vzťahu k osobnému životu a k tvorbe V. Karfíka je vymedzené svetoobčianstvo zakotvené práve v jeho „používaní“ sveta. Bezproblémovo ho používal v storočí významných politických a sociálnych zmien (vojny, rozdielne politické systémy, industrializácia) súbežne previazaných udalosťami odohrávajúcimi sa v nie práve najobvyklejších prežívaniach súkromného života. Každopádne nie nezaujímavých. Už len dátum a miesto narodenia a smrti V. Karfíka sú samé o sebe fascinujúcim záznamom o živote človeka, ktorý sa stal prirodzeným spôsobom aktívnym svedkom 20. storočia

Z Karfíkovoho článku v „Průkopníkovi úspěšného podnikání“ č. 5/1939

a v súvislosti s miestom svojho života, tiež svedkom nevyzretosti, resp. dozrievania národnej situácie v danej časti Európy. Vladimír Karfík ako vieme, sa narodil v r. 1901 v Slovinsku, v rámci Rakúsko-Uhorska, kde žil do svojich štyroch rokov. Neskôr žil časti svojho života „strávené doma“ v Rakúsko-Uhorsku na území Čiech a Moravy, od r. 1918 v prvej Československej republike, od r. 1939 - 1945 na území Protektorátu Čiech a Moravy, po r. 1945 žil v Československej ľudovodemokratickej republike, od r. 1960 v Československej socialistickej republike, po revolúcii v r. 1989 v Česko-Slovenskej federatívnej republike a následne v jej rozdelených samostatných republikách v Českej a Slovenskej, akosi až symbolicky dožívajúc „na pomedzí“ - v Brne. Zomiera v r. 1996, v čase, keď krajiny západnej Európy intenzívne dobudovávajú koncepciu spojenia sa v zjednotenej Európe. Vo svojej podstate program, ktorý je v súčasnosti realizovaný Európskou úniou vznikol vlastne pod vplyvom dlhotrvajúcich konfliktov v Európe, ktoré vyústili do svetových vojen a priniesli státisíce ľudských obetí, keď už prestali byť ich dôvodom spory náboženské, národné, ideologické. Cieľom je teda mierové nasmerovanie k spolupráci politickej, ekonomickej a kultúrnej. To fascinujúce je v tom, že v rámci života jedného človeka prešla Európa od mocensky udržiavaného mnohonárodnostného útvaru k dobrovoľne sa formujúcemu spoločenstvu európskych štátov.

Uvažované svetoobčianstvo Vladimíra Karfíka stojí na paralelnom využívaní skvelých jazykových znalostí a bezprostrednom ľudskom kontakte prejavujúcom sa v zanietnom záujme o všetko nové. Stalo sa jeho celoživotnou prednosťou pri výkone profesie architekta v Československu, keď získané odborné skúsenosti zo svetoznámych projekcií a architektonické novinky transformuje „domov“, či z jedného kontinentu na druhý. V. Karfík vzbudzuje interes v dotyku so svetoobčianstvom nielen z hľadiska vlastnej potenciálnej pripravenosti naň, ale najmä z hľadiska transferu skúseností nadobudnutých niekoľkoročným profesionálnym prebývaním v iných krajinách, kde sa zžíval s podmienkami, osvojoval si kultúru i relácie na etablovanie občianstva, v každej krajine „iné“. Vždy záleží od jednotlivca, či je pripravený zápasit o uplatnenie vlastného osobnostného potenciálu, pričiniť sa vlastným úsilím o posun z možnosti na skutočnosť. Zdá sa, že V. Karfík dokázal svoj potenciál určovaný talentom, vzdelávaním,

finančnými podmienkami, jazykovou pripravenosťou a vlastnou cieľavedomosťou vyťažiť v plnej miere.

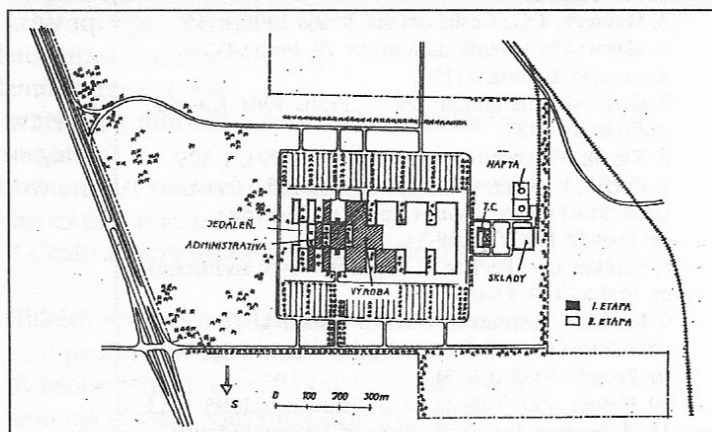
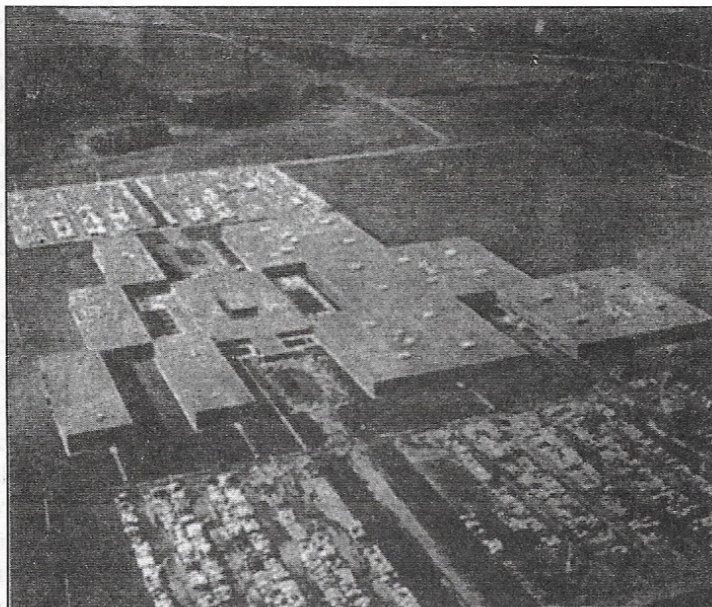
Len málo architektov v Československu sa môže pochváliť účasťou na práci vo svetových špičkových ateliéroch a renomovaných firmách alebo takou blízkou spoluprácou s „architektonickými hviezdami“ - Le Corbusierom, F. L. Wrightom, A. Perretom, A. Loosom, B. Feuersteinom, R. Neutrom, Sullivanom a ďalšími, ako on. A súčasne, v dotyku s architektúrou aj s takou nádielkou „začiatkov v architektúre“, ktorú prinieslo 20. storočie: Zažíva éru Sullivanom hlásanej formy vyplývajúcej z funkcie, bol pri zrode funkcionalistickej moderny v ateliéri Le Corbusiera, bol pri vzniku organickej architektúry Franka Lloyd Wrighta, zažil nástup epochy železobetónu zahájenej v architektúre Augustom Perretom, viedol diskusie s Adolfom Loosom o nových prístupoch v architektúre, udal hlavný tón „zlínskej architektúry“ v konštruktivistickom štýle, kriticky stál pri začiatkoch dekorativizmu socialistického realizmu a pod. Do stavebnej praxe u nás uviedol tiež ideu stavania výškových budov a hlavne skúsenosti a videnie človeka, ktorý nemal zábrany a komplexy človeka „malého národa“.

Potenciálne svetoobčianstvo Vladimíra Karfíka spočíva predovšetkým v tomto prirodzenom používaní sveta. Bolo absolútne vzdialené od „vynúteného svetoobčianstva“ ako ho T.G. Masaryk popisuje vo svojej práci Česká otázka: „Slováci pro svůj chudý kraj záhy chodili světem - dráteníček je jen zvláštní druh a chcete-li typ toho vynuceného světoobčianství...“ (3, s. 55) Pokiaľ ide o V. Karfíka vôbec nie je možné uvažovať alebo „paralelisovať s chudými, ale pilnými, čestnými světochodci, vracejícími se vždy občas a na konec života v rodnou dedinku“... (3, s. 55) Jeho svetoobčianstvo ani v náznaku nie je spojené s osobnou chudobou a ani s politickým protestom. A to i napriek tomu, že hospodárska a politická situácia na území Československa v rámci jeho života splodila viaceré povojnové vlny emigrácie československých občanov, ktoré opúšťali krajinu v rokoch svetovej hospodárskej krízy, v r. 1948, v r. 1968, alebo po r. 1989. Súčasná transformácia Slovenska do ekonomických štruktúr „novej“ Európy alebo sveta, vrátane jeho fundamentalizmom vyvolanej nestability, prináša však nemálo problémov oživujúcich v širšom meradle aj toto Masarykom nazývané „vynútené svetoobčianstvo“ novodobých nomádov sveta (emigranti, imigranti, azyllanti).

Karfíkovo svetoobčianstvo sa odvíja od túžby po poznaní, vedomostiach, nových horizontoch, v zmysle toho, čo tvrdí neskôr, že „je presvedčený, že najcennejším spôsobom ďalšieho sebazvedávania architektov sú zahraničné študijné cesty a dobre organizované exkurzie, resp. možnosť stáží v kanceláriách - ateliéroch vynikajúcich zahraničných architektov“ (z príspevku V. K. na III. zjazde slovenských architektov).

Jeho svetoobčianstvo je dokonale zlučiteľné s výkladom z Ottovho náučného slovníka z r. 1901 v tom, že „kozmpolitizmus prospel v mnohom smere osvete národov,... znamenito rozšíril obzory myslenia a čítania a získal nové pohľady umeniu. Urobil národné duše pružnejšie, vnímavejšie a jemnejšie. Ale tento prospech priniesol len tam, kde toto rozšírenie obzoru išlo ruka v ruku s tvorivosťou, pôvodnosťou a typičnosťou živou v národe“ (5, s.927), pretože „len ak si dokázal národ látku získanú kozmpolitizmom osobitým charakterom a spôsobom spracovať, len vtedy je kozmpolitizmus prínosový, len tam sa stáva plodným činiteľom rozvoja.“ V tejto súvislosti môžeme ilustrovať prípadom Louis Henry Sullivana, Wrightovho veľkého učiteľa, po tom čo ako nositeľ znalostí z École des Beaux Arts stal sa poprednou osobnosťou Chicagskej školy. Dostal prívlastok svetoobčan, keď sa v tejto kombinácii prejavil jeho dobre čitateľný inovačný vplyv presunutý z Európy na pôdu Spojených štátov. A ak vychádzame z predkladanej tvorby V. Karfíka, ktorá často vyvoláva diskusný tón k tradične uznávaným normám, Karfík ich v danej dobe osvietencky prekračuje.

V kategóriách moderného občianstva a postupujúcej globalizácie súčasného sveta nevyhnutne vyžaduje kozmpolitizmus, stále zatažený nálepkou buržoáznej teórie odmietajúcej vlastenectvo alebo smerujúcej k zrieknutiu sa akejkoľvek národnej totožnosti a identity, ako synonymum zrieknutia sa vlasti, opäť pozornosť. Súčasný kozmpolitizmus - „operuje univerzalisticky chápanou kategóriou ľudskosti, ktorú etabloval už sv. Augustín“ (2, s.19), ktorú zvažovali už stoici starého Grécka, klasické liberálne doktríny v narábaní kategóriou ľudskej prirodzenosti a kresťania v univerzálnom pojme blížneho. Pociťuje sa vo význame totožnosti a identity, ktoré ľudí rôzneho pôvodu (kultúrneho, náboženského, sociálneho) sveta spájajú s cieľom naplnenia spoločných cieľov. Však aj „kráľovstvo nebeské, v čase keď zostupuje na zem a zúčastňuje sa pozemskej

púte, zhromažďuje svojich obyvateľov zo všetkých národov a jazykov, nestarajúc sa o rozdiely obyčajov, zákonov a zariadení, ktoré slúžia nastoleniu a udržaniu mieru na zemi“ (2, s.18) - neničí ich, naopak rešpektuje ich a uchováva - sleduje pritom jediný cieľ - mier na zemi. Architektúra vo svojej podstate neničí, neodstraňuje, naopak rešpektuje, uchováva a ochraňuje, čo je rôzne, čo vyšlo z rôznych národov, z rôznych kultúr a prostredí, sleduje lad a krásu ako výsostný cieľ. Je vlastne už svojou podstatou založená kozmpolitne a architekt rovnako nemá ambície ničť, jeho cieľom je predovšetkým prostredie pre človeka vytvárať. Je potom mimoriadne aktuálne pripomenúť si tiež, že vo svete povinností a hodnôt je „každý človek do istej miery prepojený prostredníctvom povinností a záväzkov s rozličnými skupinami a prostrediami, ktoré ho koncentricky obklopujú: rodina, lokálna pospolitosť, národ, celé ľudstvo. Obyvateľ sveta neprestáva byť členom týchto pospolitostí a univerzalizmus stoického kozmpolitizmu je vlastne aj objektivizmom morálnych pravidiel, ich všeobecnou záväz-

Ilustrácie k článku V. Karfíka „Otvorené a zatvorené prevádzky“, Projekt 6/1964

nosťou" (2, s. 18). Dvadsiate storočie, „za Karfíka“, umožnilo svojou technickou vyspelosťou prepojiť kontinenty, aby ku koncu storočia prostredníctvom médií a sietí vytvorilo nové formy pre to, čo by sme mohli nazvať „demokratizáciou svetoobčianstva“.

Význam jubilejnej storočnice V. Karfíka práve tak v kontexte s jeho životom a tvorbou, ako aj s koncom 20. storočia, ktoré plnohodnotne prežil, môžu byť výzvou k zamysleniu sa aj v takomto zhodnutí.

Literatúra

1. Wallace, C.: Koncepcia občianstva v súčasnej svetovej sociológii, In: Sociológia, roč. 25, 1993, č. 3, s.163-175
2. Majcherek, J.: Patrioti a kozmopoliti, In: OS 1997/7, s.17-19
3. Masaryk, T.G.: Česká otázka, Praha 1908, s. 55
4. Masarykův slovník naučný, zv. IV, Praha 1929, Kosmopolitizmus, s.115
5. Ottův slovník naučný, zv. 17, Praha 1901, Kosmopolitizmus s.927
6. Karfík, V.: Architekt spomína, SAS 1993, s. 329
7. Karfík, V.: Stretnutia dnes už historické (o tvorcach, ktorí medzičasom vstúpili do histórie), In: Projekt 1983/2, s.48-54
8. Staňková, J. - Pechar, J.: Tisíciletý vývoj architektúry. Praha,1979, s.344
9. Karfík,V.: Stretnutia dnes už historické (o tvorcach, ktorí medzičasom vstúpili do histórie), In: Projekt 1983/2, s. 51-52
10. Gasset, J.O.: Vzbura davov, Bratislava 1995, s. 53
11. Habermas, J.: Citizenship and National Identity, some reflections on the Future of Europe. In: Praxis International 12, s.1-20 (Sociology 25, 1993, č. 3, s. 168)
12. Krufft, H.W.: Dejiny teórie architektúry. Pallas 1993, s.481
13. Marshall, T.H.: Citizenship and Social Class, London 1963, s. 74, orig. published 1950, In: Sociology at the Crossroads.
14. Gindlová, D.: Hodnotový aspekt sociálnej diverzity a sociálnej polarizácie. In.: Sociálne a ekonomické aspekty priestorového rozvoja, Bratislava, 2001, s. 10-28

Resumé

Dana Gindlova: *Cosmopolitan Citizenship of Vladimír Karfík.*

The problem of that need of man that relies in self-identification becomes pressing for each man. Man found himself in integration and globalisation processes that navigate us to reformulate his feeling of citizenship, either as the Centraleuropeans or as the citizens more and more connected to the world. If we consider in this context disposition and personal potential of Vladimír Karfík, we must admit that in confrontation with personal experience, he fulfils his imagination of himself which relates to fulfilling the civic identity in the century of significant political and social changes, as well as with the events of his unusual private and professional life. Mainly his modern citizenship or potential cosmopolitan citizenship provokes from the point of view of running processes of integration and globalisation in the world.

Anton Vranka:
Vladimír Karfík
1901 - 1996,
medaila II